8

אזוביון[1]

האזוביון נזכר במשנה שלוש פעמים: בהקשר של הלכות שבת, כצמח המשמש לרפואה (שבת יד ג) ובהקשר של דיני הטהרה, כמין שאין להשתמש בו במקום אזוב (נגעים יד ו; פרה יא ז). כמו כן, נזכר פעמים אחדות במדרשי ההלכה (מכילתא דרשב"י יב; ספרי במדבר קכד ועוד) בהקשרים שונים. יש שרצו, בעקבות הדיון על היחס שבין אזוב לאזוביון, לגרוס כשתי מילים: אזוב יון (אזוב עם שם לוואי).

הזיהויים

▪ אחד ממיני **הקורנית** (*Thymus sp.*) - בן שיח המשמש לתבלין, הגדל במזרח הים התיכון, כולל ארץ ישראל. בבבלי מזוהה אזוביון עם אברתא בר הינג. כאמור לעיל לגבי אזוב, נראה שיש לזהות כך את אברתא.[2] משמעות בר הינג אינה ברורה.

קורנית מקורקפת

▪ **אזוב מצוי, 'זעתר'** (*Origanum syriacum*) - כך בכת"י מן הגניזה של 'מילות מועד' - פירוש מתקופת הגאונים, אצל רב נתן אב הישיבה וכן בספר המליצה כאפשרות אחת מתוך שתיים המובאות שם.[3]

▪ **אזוב תרבותי, 'מיורן'** (*Origanum majorana*) - שיח קטן המשמש לתבלין. אינו גדל בר בארץ. כך נראה הזיהוי בערוך.[4]

אזוב מצוי, זעתר

▪ **אזוביון דגול** (*Lavandula stoechas*) - שיח ארומטי קטן, המשמש ברפואה

העממית ובתעשיית הבשמים. גדל בארצות הים התיכון, ובארץ ישראל - במישור החוף ובחרמון. כך אצל רמב"ם ותנחום הירושלמי.[5]

- אחד ממיני ה**לענה** (*Artemisia sp.*) - סוג הכולל כמאתיים מינים, רובם בעלי טעם מר. חלקם משמשים כצמח תבלין וכבסיס להכנת משקאות. כך בספר המליצה כאפשרות שנייה.[6]

אזוב תרבותי, מיורן

עיון

המשותף בין כל הצעות הזיהוי הוא שמדובר בשיחים קטנים ארומטיים, **המשמשים לתבלין או לרפואה**. כאמור - ברוב האזכורים במקורות התנאיים הוא נזכר כ'אזוב עם שם לוואי'. וגם באזכור העצמאי היחיד שלו (במסכת שבת) עוסק הבבלי בזיהוי שלו כנגזר מזיהוי האזוב. **ועל כן יש לבחון את זיהוי האזוביון לאור זיהוי האזוב, ולא ייפלא שהם מזוהים עם מינים קרובים.**

אזוביון דגול

הזיהוי של שניהם עם מיני הקורנית - *אברתא* - לא ברור כל צורכו, מכיוון שלא ברורה הוראת *בר המג* ו*בר הינג* המצטרפים ל*אברתא*, אף שמסתבר שמדובר בשני מינים שונים של הקורנית. זיהוי *אזוביון* עם האזוב המצוי יכול להיות תואם את זיהוי אזוב עם האזוב התרבותי, וכן להיפך. האפשרות לזהות את האזוב עם הלענה השיחנית, שהובאה

לענת המדבר

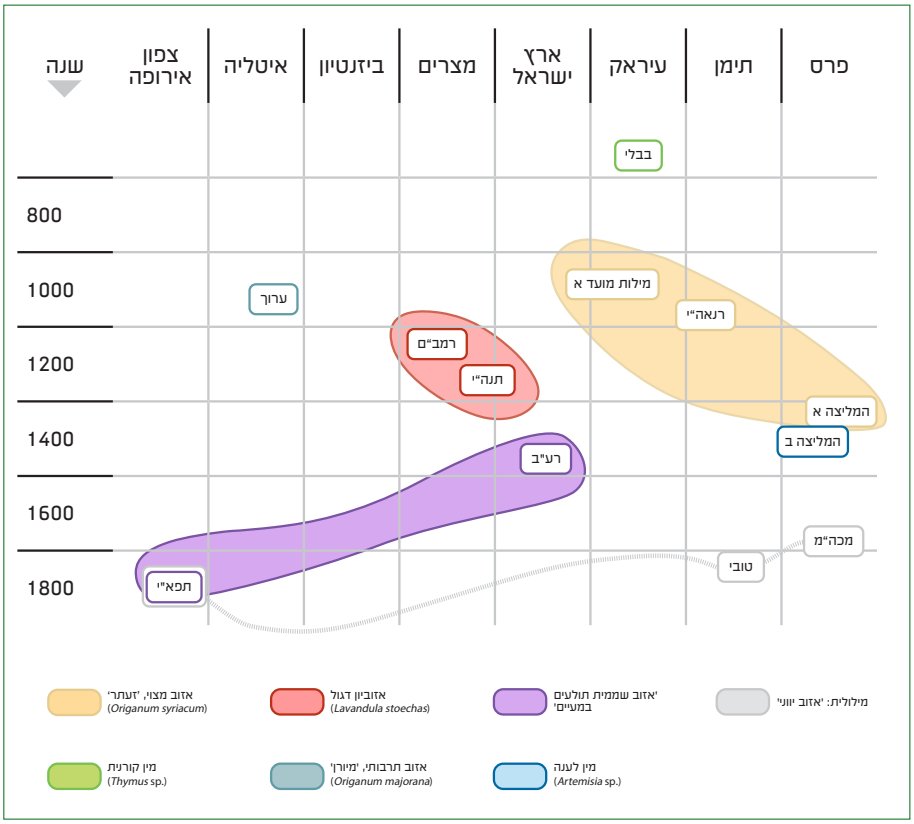

לעיל בערך אזוב, מקבלת חיזוק מהאפשרות השנייה המובאת בספר המליצה לזיהוי האזוביון. התמונה המתקבלת משני הזיהויים יחד היא של זיהוי האזוב עם הלענה השיחנית, ושל האזוביון עם מין לענה אחר.[7]

רמב"ם זיהה את *אזוביון* עם אזוביון דגול, שנמנה גם הוא עם משפחת השפתניים. בניגוד למיני הקורנית והאזוב, **האזוביון הדגול אינו משמש למאכל או לתיבול**, אלא בעיקר לריח ולרפואה, דבר **התואם את דברי המשנה בשבת**.

פרשנים אחדים לא זיהו את אזוביון עם מין ספציפי. חלקם הסבירו או תרגמו מילולית - אזוב יווני (על פי הגרסה *אזוב יון* שהובאה לעיל).[8] אחרים הסבירו שזהו אזוב הגדל בין הקוצים, וחלקם הביאו את תכונתו הרפואית המובאת בבבלי - תרופה לתולעים במעיים.[9]

רוב החוקרים מזהים את אזוביון שבמשנה עם אחד ממיני האזוביון (*Lavandula sp.*).[01] אפרים וחנה הראובני זיהו אותו עם געדה מצויה (*Teucrium polium*),[11] שאף היא צמח ארומטי ממשפחת השפתניים, המשמש לרפואה.

הערות:

1. **כת"י קויפמן וכת"י פרמה:** איזוביון. לעיתים מופיע כשתי מילים - אזוב יון.
2. ראה לעיל ערך אזוב, הערה 2.
3. **מילות מועד (רס"ג, לשון, עמ' 168 מס' 45):** בזר אלמרו > بزر مرو=*O. syriacum* **(עיסא, עמ' 130, ע' 5); רנאה"י (שבת יד כת"י לונ):** *צעתר... וד'אלך אלברי [=וזהו מין הבר]* > לזיהוי צעתר - לעיל ערך אזוב, הערה 5, ונראה שמדובר כאן ב-*O. syriacum*, בניגוד למין התרבותי *O. majorana*; **המליצה (בהמ"ל):** אזוביון צעתר דרמנה תורכי > נראה שלפנינו שני זיהויים: *צעתר*: صعتر (פר.)= *Origanum spp.* דרמנה תורכי - ראה להלן.
4. **ערוך (ח"א עמ' 49-50,** ערך 'אזביון'**):** פי' אזביון שומשוק. לזיהוי שומשוק עם האזוב התרבותי ראה לעיל ערך איזוב, הערה 6.
5. **רמב"ם (שבת יד ג עמ' סז):** אלאסטוכדוס > اسطوخودس=*L. stoechas* **(עיסא, עמ' 106, ע' 5) ובכת"י קדום: אלאסתוכדוס (רמב"ם, הופקינס, עמ' 68); וכך אצל תנה"י (עמ' 30,** ערך 'אזוב'**).**
6. **המליצה (בהמ"ל):** ... דרמנה תורכי > درمنه ترکی=*Artemisia sp.* **(סטיינגאס, עמ' 514).**
7. אולי לענה חד-שנתית (*A. annua*) או לענה פרסית (*A. persica*).
8. **מילון מהד' טובי (עמ' 82):** איזוב מן יון; **מכה"מ (ב"א ד 44, שבת יד):** מורזנגוש יוני > مرزنگوش מזוהה בדרך כלל עם *majorana* (אזוב תרבותי, 'מיורן', לעיל ערך אזוב ובהערה 6). כיוון שזיהה את אזוב עם מורזנגוש, לפנינו, למעשה, תרגום מילולי - 'אזוב יוני'.
9. זאת בעקבות פירוש **רש"י** (שבת קט ע"ב): בר הינג *שגדל בין ההגים*. רונצי"ש > ronces (צר.) - קוצים **(דרמשטטר ובלונדהיים,** עמ' 125, ע' 13). ושם בהמשך (על דברי התלמוד: למאי אכלי ליה *לקוקאיני*): *לקוקייני - תולעים שבבני מעים*; **רע"ב** (שבת יד ג): *מין אזוב שגדל בין הקוצים וממית התולעים שבמעים*; **תפא"י** (שבת יג ג, לד ע"א): אזוב יון - *שממית תולעים שבבטן*.
10. **לעף, פלורה,** ד, עמ' 69; **פלדמן, משנה,** עמ' 298; **צ'יז'יק, אוצר,** עמ' 724; **פליקס, צומח,** עמ' 25. שני האחרונים מזהים עם מין התרבות *L. angustifolia* (אזוביון רפואי, 'לבנדר'. סינונימים: *L. officinalis, L. vera*).
11. **הראובני, אזובים,** עמ' 46-45.